

לחזור לסידור של הרבי!

בירור יסודי על שיטת הניקוד בסדור תהלת ה' השלם, סדור שערך הרבי מה"מ בהוראת אדמו"ר הרי"צ, והשיבושים שנעשו בתחום זה, ובתחומים נוספים – בסידור החדש והמחודש שיצא לאור לאחרונה • חלק שלישי

לזה הדפיסו את הסדור מחדש ושינו את סדר הניקוד בעמי של האי-ב. ואעפ"כ הורה הרבי לא לשנות את הסדור, ולהדפיס כמקודם, היינו, הקובץ לפני השורוק, למרות שאינו מתאים עם כללי הדקדוק.

ובדידי הוי עובדא: באותה תקופה (תשמ"ב) הייתי ב'קבוצה', ושאלתי באחד הקבוצים מדוע (בסדור) הישבאי נמצא באמצע הנקודות, הרי מיקומו צריך להיות בסוף ליד החטפים, לפי כללי הדקדוק? – הרבי ביאר (ח"י אלול) מדוע הישבאי צריך להיות דוקא לאחר היסגולי ולא בסוף, אע"פ שבספרי הדקדוק בפשטות הישבאי מופיע בסוף. הרבי לא רצה לשנות את סדר הנקודות בסדור לפי ספרי הדקדוק, אלא מצא הסבר למיקומו של הישבאי, והעיקר לא לשנות את הסדור.

הגע עצמך, אם בנוגע לסדר הנקודות שאין לזה נפק"מ לענין התפילה, הורה הרבי לא לשנות, כ"ש וק"ו בנוגע לתפילה עצמה, שמי הוא זה שיכול לקחת אחריות על כתפיו

לזמן ביררו וליבנו על פי המקובל בתוככי החסידים".

גם בדברי הרבי ביצום גדליה' תשמ"ט – שצוטטו לעיל – רואים שלמרות הגהה יסודית תתכן אפשרות של טעות דפוס. כלומר, אין ספק שבכל הדפסה יש טעויות דפוס, ואת זאת צריכים לתקן. אבל, לא יעלה על הדעת לומר, שסדור שנערך והודפס ע"י הרבי תהיה בו טעות יסודית בשיטת הניקוד!

הרבי נמנע מלעשות שינוי בסדור

בשנת תשמ"ב, דיבר הרבי בהתוועדותיו ר"ח וח"י אלול על סדר הנקודות בסדור תהלת ה' בעמוד של האי-ב. הרבי הגיע למסקנה שהשורוק צריך להיות לפני הקובץ, תנועה גדולה לפני תנועה קטנה, ובהתאם

טעויות דפוס –

יכולות להיות, טעות בשיטת הניקוד – ח"ו

כל הנ"ל מתייחס לגישה שיש טעות יסודית בשיטת הניקוד. מאידך, אפשרי הדבר, שתהיינה טעויות דפוס. כבר ראינו באגרות דלעיל, שהרבי ערך לוח תיקון, אבל גם לאחר שהודפס הסדור עם תיקונים, ענה הרבי באגרת אחרת אג"ק ח"י"ב אגרת דינא (עמ' רלד) מכ"ה טבת תשט"ז:

"בהנוגע להסדור איך בא לשינוי הנוסחאות ואיזהו סיבת השינוי בהסי' שעל השער כתוב שהם נוסח אר"י – יעיין בזה בהקדמת שער הכולל השתלשלות הדפסת הסדורים, וכיון שנדפסו ע"י בני אדם אשר על כאו"א נאמר שגיאות מי יבין, היו שגיאות גם בסדור הראשון ועוד בימי רבנו הזקן ערכו לוח התיקון, וכן מזמן

וכמה, שמעשיהם באופן הניקוד של הסדור המחודש בהדפסתו השונת, מוכיחים על גישה שטחית בדקדוק, שמוזה נובעים השיבושים הרבים שבו.

מכיון שהענין נוגע למעשה בפועל, לרבים מאנשי, וניזק גדול נעשה בהדפיסם סדור מחודש, שגם מבחינה דקדוקית יש כאן חוכא ואטלולא מהסדור, אשר על כן, מחוייבים אנו להעמיד דברים על דיוקם.

כל אחד יכול לקחת את ההדפסות השונות של הסדור המחודש ויווכח, שנעשו שינויים בניקוד מהדפסה להדפסה. ישנו ערבוב ובלבול בין השיטות השונות. לא רק בענין הישבא, אלא גם בענין הימתג. להלן כמה דוגמאות:

1. בנוגע לימתגים קיימים מספר כללים, וכמה שיטות. בעצם, נושא הימתגים מורכב מאוד, ואכמ"ל. למעשה, בסדור המחודש, הם בחרו להם שיטה שאינה מתאימה לא לשיטת הרזייה, ואפילו לא מתאימה לשיטת ימנחת שי, אלא בחרו שיטה שאינה מקובלת, והחליטו משום מה, שהיא תהיה השיטה של הסדור המחודש.

כפי הנראה, הם סומכים על בעל "מסורת הקריאה"⁴ שסובר (בניגוד לרזייה ולימנחת שי ולירדייקי) – כל 'שבא' שאחרי מתג הוא 'שבא נעי' בין שהיא תנועה גדולה ובין שהיא תנועה קטנה. כאמור זו דעה לא מקובלת, והפלא הוא שהם בחרו דוקא בשיטה זו. מניין להם ששיטה זו מתאימה לנוסח אדה"ז? אדרבא, הוכח לעיל שרבותינו נשיאינו הלכו בשיטת הרזייה.

לפי שיטת ימנחת שי, שכתב בכ"כ מקומות בפירושו על התני"ך (ראה: ימנחת שי שופטים ה, יב. ישעיה נד, יב) אין הימתג או היגעיאי או בלשונו של הימנחת שי 'המאריקי' (בתנועה קטנה) גורמת לישיבא הבא אחריו להיות מונע. בדרך כלל הישיבא הוא ישיבא נחי, אך יש פעמים והם ע"פ המסורה, שהמתג מניע את הישיבא גם לאחר תנועה קטנה. באותם מקומות מסמנים את הישיבא בחטף פתח או בלשונו של ימנחת שי – ישוא פתח. ויש בזה שתי דעות כיצד לבטא זאת, בחטף פתח, או בישיבא בלבד, וציון היחטף פתחי להורות לנו שכאן זה 'שבא נעי', ובדרך זו הלך

החליט הרבי הרי"צ להדפיס את סדור תהלת ה'?

אמנם, יש צורך לדלג ולחפש כמה חלקי תפילה (מנחה, וחלק ממעריב של חול), אך כדי לתקן זאת היתה אפשרות לצלם את קטעי התפילה החסרים ולהוסיפם. וכמו שהוסיפו כמה דברים שלא היו בהוצאות קודמות של סדור 'תורה אורי' (ראה סדור תורה אור בסופו עמי שפט).

בפרט, שאין להשוות בין הטורח והקושי שהיה בעריכת סדור תהלת ה', לבין הוספת כמה קטעי תפילה בסדור 'תורה אורי' שהיה מוגה לפי נוסח אדה"ז. את סדור תהלת ה' היה צורך לערוך מחדש, כי הסדור שממנו צולם אמנם היה ע"פ נוסח האריז"ל, אבל היו צריכים לעשות בו שינויים שיתאימו לנוסח אדה"ז. וכן להגיה את כל הסדור וכו', שזו עבודה קשה הרבה יותר מאשר להוסיף כמה הוספות בסדור 'תורה אורי' שהיה כבר מוגה¹. א"כ נשאלת השאלה, מדוע רצה הרבי הרי"צ לערוך ולהדפיס סדור חדש (תהלת ה') ולא המשיך להדפיס סדור 'תורה אורי'²?

נראה לומר, בדרך אפשר עכ"פ, דהנה ההבדל העיקרי בין סדור 'תורה אורי' לסדור 'תהלת ה' השלם' הוא סימון הישיבא נעי. אשר על כן, נלענ"ד, דכאשר נוצרה ההזדמנות להדפיס סדור עם ציון הכוכבים לישיבא נעי, לפי שיטת הרזייה, נבחר סדור זה ע"י הרבי הרי"צ, כי הוא המתאים ביותר לשיטת אדה"ז. וכפי שהוכח לעיל שרבותינו נשיאינו הלכו בשיטת הרזייה. עפ"י מובן, שלמרות הטורח והקושי בעריכת סדור מחדש, בכל זאת, כשמדובר בסדור שמתאים יותר לשיטת אדה"ז, פשוט שיש להדפיסו ולהשתמש בו³.

הסדור המחודש והמשובש

נעבור, לסדור המחודש, שנדפס בשנים האחרונות. פשוט הדבר, דגם אם המדפיסים היו מומחים בדקדוק, לא היתה להם שום רשות בעולם לשנות את הניקוד, כי יש כוונות נסתרות ע"פ קבלה וכו'. על אחת כמה

ולשנות מנוסח התפילה, הניקוד וכו'. ומענין לענין באותו ענין:

הרבי הרש"י בהגהות על הסדור (נדפס ב'תורה אורי' עמי 488) כותב על ימוסף לשבת: "רצה ומודים וכו' תמצא בשחרית. בהסדור עם ההגהות [של הרי"צ] נדפס שם כל הנוסח רצה ומודים כו' עד גמירא (כמו בהסדור הזה) והג"י שם רצה ומודים כו' תמצא בשחרית. ונראה שדקדק שלא יהי שום שינוי מהסדור של רבינו הגדול ז"ל אף בדבר כזה שאינו נוגע לשום דבר בעצם הנוסחא (וכן הגהתי כאן כמ"ש בהסדור הנ"ל) ולפ"ז לא טוב עשה המו"ל הזה מה ששינה... דהגם שאינו נוגע בעצם הנוסח מ"מ אין לשנות וע"ד חייב אדם לומר בלשון רבו וגם שאפשר שיש בזה איזה כוונה כי גבהו דרכיו כו' וכאשר מקובל איש מפי איש שההגהות בהסדור הנ"ל הועתקו מההגהות של רבינו הגדול ז"ל שהג"י בעצמו, בוודאי יש בזה כוונה מיוחדת". עכלה"ק.

ואף אנו נאמר אותם הדברים על רבינו הרבי מה"מ, שגבהו דרכיו ובוודאי יש בזה כוונה מיוחדת, אשר על כן, אין לשנות כלום בסדור 'תהלת ה' השלם' שערך אותו הרבי.

מדוע נבחר סדור 'תהלת ה' השלם' ולא 'תורה אורי'?

כשהגיע אדמו"ר הרי"צ לאמריקה בשנת ש"ת, הדפיס את הסדור שהודפס ברוסטוב (סדור תהלת ה' דק באותיות קטנות, והיה צורך לדלג ולחפש התפילות). בשנת תשי"א הדפיס הרבי הרי"צ את סדור 'תורה אורי' עם הוספות. אח"כ בשנת תשי"ה הורה הרבי הרי"צ לרבי מה"מ לערוך סדור אחר – תהלת ה' השלם. סדור זה, הוא הסדור שבו מתפללים אנ"ש במשך עשרות שנים.

לכאורה, מדוע לא המשיכו להדפיס את סדור 'תורה אורי', הרי סדור 'תורה אורי' מוגה בנוסח אדה"ז, באותיות גדולות וברורות? מה היה חסר בסדור 'תורה אורי' שבגלל זה

מתפלל בסידור כזה [תהלת ה'], אבל כבר עשרים שנה אני מתפלל בסידור של חותני [האדמו"ר הרי"צ].

(4) ספר "מסורת הקריאה" של ר' יהודה ליב שישלאוויץ נדפס בשנת תרמ"ו. הוא צידד באלו החולקים על שיטת הרזייה. ותמינה, מדוע המדפיסים של הסדור המחודש בחרו דוקא בו, בניגוד לדעתם של רבותינו נשיאינו?!

תהלת ה'?

(2) ראה "קובץ ליובאוויטש" גיליון 7, עמי 31.

(3) ומה שהרבי התפלל בסידור 'תורה אורי' – הייתה על זה התייחסות מהרב, כמו שמוצא בספר 'נשיא וחסידי' עמי 323, שם מסופר שהרבי נתן לשו"ר סידור תהלת ה' בכריכת עור, ואמר לשו"ר: "גם אני הייתי

1) לדוגמא: המילה 'יצור' (אדון עולם) בסדור תהלת ה' אפשר להבחין שהאות ו' נכתבה בכתב יד (בסדור 'סדר העבודה' שממנו צולם סדור תהלת ה', כתוב יצירי' באות יו). אבל, בסדור תורה אורי האות ו' שבמילה 'יצור' מודפסת כשאר האותיות. כלומר, סדור תורה אורי, הודפס מלכתחילה לפי נוסח אדה"ז. ויש עוד הרבה דוגמאות. והשאלה, כבנפנים, מדוע היה צורך להדפיס סדור נוסף –

מוריד הטל (ט' בקמץ), ומוריד הגשם (ג' בסגול)

בגליון 'פרדס חבי"ד 9' (עמ' 761-8) כתב הרמ"י מארק "בענין ניקוד 'גשם' ו'טל' בברכת גבורות גשמים, זה שנים שהנני מתחבט בנושא... [ומסיק] טל בקמץ בטעם מפסיק, וגשם בסגול בטעם מחבר".

ולא הבינתי על מה מתחבט שנים, הרי מפורש הדבר בשער הכולל (פ"ט ס"ה), וכן בפסקי הסדור לגרא"ח נאה (אות פ"א, ובהערות לפסקי הסדור על אות פ"א).

ובקצרה: המילה 'טל' בפסוק מנוקדת גם ב'קמץ', לא רק באתנחתא או סוף פסוק. כגון: שמות טז, יג: "ובבקר היתה שכבת הטל". וכן בשיר השירים ה, ב: "שראשי נמלא טל" – שבשניהם המילה 'טל' מנוקדת ב'קמץ'. והטעם שמופיע בה הוא 'זקף קטן'. מיותר לציין, שאין 'זקף קטן' הופך את הפתח או ה'סגול' ל'קמץ', והפסוק עצמו יוכיח (שמות טז, יג) "ויהי בערב" – האות ע' ב'סגול' ולא ב'קמץ', אע"פ דטעמה ב'זקף קטן'. ממילא ברור, שה'קמץ' במילה 'טל' אינו בגלל 'זקף קטן' אלא זהו הניקוד של המילה 'טל'. ויכול לבוא או ב'קמץ' או ב'פתח'. עיין בפסקי הסדור שם, שמביא ביאור נפלא ע"פ קבלה שצריך להיות דוקא בקמץ.

ע"פ זה, ביאורו של הרמ"י מארק אינו נכון, לא ע"פ הדקדוק, ולא ע"פ פשט נוסח הברכה.

[בענין מה ששאל הנ"ל, מדוע נדפס בסדורים 'טל' מימין, ו'גשם' משמאל? – עיין בסדור השל"ה עם פירושו 'שער השמים' (דף צו ע"ב בהגה"ה על ברכת השנים): "סוד הטל הוא מימין כי ט"ל אותיות יהיו במילואם יו"ד ה"א ו"איו עולים ט"ל, והמטור הוא משמאל סוד גבורת גשמים..."]

לדברי ר"א בחור שהביא בשופטים ה, יב, שיש דעות חלוקות בזה. ועיין בסדור עבודת ישראל לר' זעליגמאן בער עמ' 82-83 שבפירושו אומר שהוא 'שבא נח', ומביא על זה כלל. אגב, הספרדים מבטאים את האות ב' ב'שבא נח'. ואיך עלה על דעתם לומר שלכל הדעות הוא 'שבא נח', אתמהא!

4. למרות שהערתי להם בעבר, בלכה דודי – 'קרבה אל נפשי גאלה' האות ר' במילה 'קרבה' היא ב'שבא נח', והקמץ שבאות ק' הוא קמץ קטן, בכל זאת, הם ענו לי: "טעה". ושוב תמיהני, הרי בתהילים סט, יט – אין שום 'מתג' בין ה'קמץ' שבאות ק' ובין ה'שבא' שבאות ר'. אם כן, ה'קמץ' הוא 'קמץ קטן', וה'שבא' הבא אחריו הוא 'שבא נח', לשיטת 'מנחת שיי'. ומניין המציאו שהוא 'שבא נח' (אבל, לשיטת הרז"ה, הוא 'שבא נח', כי הוא בא לאחר תנועה קלה. עיין בספרו של הרב שוסטרמאן עמ' 463 אות י', ושם נתבאר). ואפשר להביא עוד כהנה וכהנה, ותקצר היריעה.

בהדפסה הבאה מחקו את הכוכב מעל האות ס', כלומר, אות ס' ב'שבא נח', והאות ד' דגושה. נו, הגיע הזמן שצריך להחליט לכאן או לכאן.

ננסה לעזור להם: כאשר המילה 'חסדי' (לשון יחיד) באה בנסמך, אזי האות ד' מקבלת דגש (בג"ד כפ"ת לאחר 'שבא נח'), כמו: "יהי חסדך ה' עלינו" (ביהודו) שהוא לשון יחיד, ומקבל דגש. אבל, 'חסדי אבותי' זה לשון רבים, ולא יבוא דגש באות ד', כי ה'שבא' שבאות ס' הוא לאחר תנועה קלה, ולשיטת הרז"ה הוא 'שבא נח'. אמנם לשיטת 'מנחת שיי' הוא 'שבא נח', אבל דגש וודאי שאין⁶. הרי לכם, שיבוש על שיבוש, הלוך ושוב. ויש עוד כאלה ותקצר היריעה.

3. בסדרם המחודש ציינו בכוכב את האות ב' הראשונה של המילה 'ובשכבך'. הערתי להם בעבר, שלשיטתם זהו 'שבא נח' ולא 'שבא נח'. הם ענו לי: "מתג באות ו'. וכי אינו יודע שזהו לכל הדעות". ותמיהני מניין לקחו זאת? הרי ב'מנחת שיי' עה"פ מציין

ה'מנחת שיי'. באופן מפורט יש כמה סוגים (דרגות) ב'מתג'. יש מתג קל, ויש מתג כבד וכו' ועוד כללים בענין זה כמבואר בספרי הדקדוק, ואכמ"ל.

גם הרד"ק בספרו 'מכלול' שער דקדוק הפעלים (דף טו) משווה בין המילים 'אספה' (במדבר יא, טז) ובין המילה 'ערכה' (איוב לג, ה) למרות שבי'אספה' יש מתג אחרי האות א', בכל זאת, בשניהם הוא 'שבא נח'. וכן כתב 'מנחת שיי' (במדבר יא, טז).

מכאן, עוד הוכחה, שאין המתג מביא אחריו 'שבא נח', בניגוד לבעל 'מסורת הקריאה'. ומדוע לא הלכו בסדור המחודש, לפי שיטת המדקדקים הראשונים שהם דוגלים בה כל כך?!

לפי שיטת הרז"ה יש הרבה מילים שגם ללא ה'מתג' השבא הוא 'שבא נח' בגלל הכלל של התנועה הקלה. אבל, במילים בהן לא קיים הכלל של התנועה הקלה, למרות שיש מתג אין המתג מניע את השבא הבא אחריו. לדוגמה: "משליך קרחו" – בסדור המחודש סימנו בכוכב את האות ר', היינו שהיא ב'שבא נח'. אבל, הן לשיטת 'מנחת שיי' והן לשיטת הרז"ה זהו 'שבא נח'. ותמוה הדבר, לא זו בלבד ששינו משיטת הרז"ה, עוד זאת בחרו להם שיטה לא מקובלת? אפשר להביא עוד דוגמאות כאלו, ותקצר היריעה⁵.

2. הביא אחרת של טעות באופן של סחור סחור: בסדור שלנו כשיטת הרז"ה "וזוכר חסדי אבות" האות ס' מסומנת ב'שבא נח'. כי המילה חסדי באה מהמילה חסדים בלשון רבים. ובנסמך הקמץ שבאות ס' הופך ל'שבא', והחטף פתח שבאות ח' הופך לתנועה קלה 'פתח', ואז ה'שבא' שבאות ס' נהיה 'שבא נח'. ברור שלא יבוא דגש באות ד', כי אחרי 'שבא נח' לא יבוא דגש כפ"ת. ובסדור המחודש, בהתחלה הדפיסו את המילה 'חסדי' אות ס' ב'שבא נח' ואות ד' דגושה. בהדפסה שניה הדפיסו כוכב על האות ס' ('שבא נח') ואות ד' ללא דגש. כשהערתי להם (בתשס"א) הם ענו לי, יש מתג באות ח'. שאלתי אותם על איזה מתג אתם מדברים, הרי זה לא פסוק בתנ"ך, זו ברכה, ואין כאן שום מתג. מה הם עשו? –

בישבה נח.

6) בתנ"ך המילה 'חסדי' כתובה פעם כך ופעם כך, וידוע שיש יוצאים מהכלל, אבל הכלל הוא כבפנים. אגב, מהמילה 'חסדי' שבישעיה סג, ז – האות ד' דגושה ויש מתג באות ח' – מביא ה'מנחת שיי' ראייה שאין המתג מניע את ה'שבא' הבא אחריו, שאילו היה נע לא יתכן דגש באות ד'. וזו הוכחה נגד בעל 'מסורת הקריאה'.

ל"י (בראשית כא, ו), "ונבתי יוס" (שם לא, לט) מבוארים גם ב'מנחת שיי' שהם ב'שבא נח', עיי"ש ביאורו שהם יוצאים מהכלל. אבל, אי אפשר להשליך מזה על כל המילים שיש בהם מתג. ולדוגמה: בבראשית א, יא: "תדשא הארץ", יש מתג אחרי האות ת', ובכל זאת, האות ד' היא ב'שבא נח'. עיין גם 'מנחת שיי' שם. אגב, מדוע בסדור המחודש הלכו בזה כה'מנחת שיי' ולא כימסורת הקריאה?!. ולכן, פשוט שהאות ר' במילה 'קרחו' היא

5) הרב שוסטרמן בספרו הנ"ל (עמ' 346) מביא את הכלל בענין המתג (ע"פ המסורה) כגון: "כל השומע יצחק ל"י, שהוא צ' מנוקדת ב'שבא נח', כי יש מתג שמניע את ה'שבא', גם לאחר תנועה קטנה. זה מצויין במסורה, ולכן, יש המציינים זאת בחטף פתח (וגם קוראים אותו בחטף פתח). להדגיש שה'שבא' כאן הוא נח. אבל, בוודאי שהרב שוסטרמן לא העלה על דעתו לומר שאחרי כל מתג ה'שבא' יונע. והראיה ששתי הדוגמאות שהביא: "יצחק